

GÖÇ TEORİLERİ VE POLİTİKALARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

İlhan TEKELİ

I. GÖÇ POLİTİKALARI VE GÖÇ TEORİLERİNİN CEVAPLANDIRMAĞA ÇALIŞTIĞI SORULAR ÜZERİNE BİR TİPLEŞTİRME

Bir sosyal sistem içindeki kişilerin mekandaki dağılımında devamlı olarak değişmeler olmaktadır. Kişilerin mekandaki yaşama yerlerini değiştirme olgusunun, sosyal sistem ve kişi açısından iki farklı tip fonksiyonu vardır. Göç olgusunun açıklanmasında bu iki fonksiyonun ayrı ayrı kavranması kadar, birbirlerini nasıl etkilediklerinin de incelenmesi gerekir.

Sosyal sistemde üretim, ulaştırma ve haberleşme teknolojilerinin ve sosyal sistemin dış ilişkilerinin değişmesine paralel olarak mekan organizasyonunda da değişme yönünde baskı doğar. Göç¹; a) nüfusu mekanda yeniden dağıtarak, b) iş gücünün, üretimi daha etkin kılacak şekilde dağılımına sağlayarak, mekan organizasyonunun yeni şartlara uyumunda en etken mekanizmalardan biri olur.

1. P.A. Morrison, *The Rationale for a Policy on Population Distribution*, Santa Monica, Calif.: Rand Corporation, June 1970, s.4374.

Kişi ise içinde yaşadığı toplumda; motivasyonlarını en çoğa çıkarmak istemektedir. Bu halde göç, a) kişilerin kullanabilecekleri fırsatların sayısını artırır, b) kişiye mesleki ve sosyal mobilite sağlar.

Toplum içinde sosyal sistemin yarattığı fonksiyonlara kişinin motivasyonlarını gerçekleştirecek şekilde uyum yapmasını sağlayacak çeşitli mekanizmalar kanımsallaşmıştır. Bunlardan biri de coğrafik mobilitedir. Kişinin mekanda yer değiştirmesi, kişinin toplumdaki hem üretici hem de, tüketici rolleri açısından sosyal sistemi etkilemektedir. Kişinin mekandaki yerini değiştirmesi yalnızca üretim sisteminin taleplerine uyması ve emek pazarının sistemin etkinliğini artıracak şekilde çalışması sorunu değildir. Kişi yer değiştirdiği zaman yalnızca bir faktör girdisi olarak yer değiştirmemekte aynı zamanda bir tüketici olarak da yer değiştirmiş olmaktadır. Dolayısıyla tüketicilerin mekandaki (configuration) konumları veya pazar değişmiş olmaktadır. Pazardaki bu değişiklik ise üretim sisteminde verilen kararları etkilemektedir. Böylece üretim sisteminde yığılmayı artırıcı bir "feed-back" ortaya çıkmaktadır.

Kişinin mekandaki yer değiştirmesi sırasında üretim girdisi olması fonksiyonlarından bağımsız olarak yalnız tüketici rolü ile yer değiştirmesi, ancak toplumun oldukça küçük bir kesimi için söz konusudur. Emekli, rantıye vb gibi. Aile yapısı içinde, çocuklar gibi bağımlı nüfusun yer değiştirmesi ise, aile reisinin emek girdisi olarak yer değiştirmesinin fonksiyonudur. Dolayısıyla göç ile ilgili olarak aşağıda geliştirilen tipolojide, kişinin bir faktör olarak yer değiştirmesi esas alınmıştır.

Bir sosyal sistem içinde kişinin yer seçmesi olgusunu basit bir tiplendirmeye tabi tutmak için, sosyal sistemle kişi arasındaki ilişkileri, üretim sistemi ile faktör girdileri arasındaki ilişkiye indirgemekte yarar vardır. Toplumda üretim kararları verilmekte ve emeğe talep doğmaktadır. Toplum içindeki kişi de emeğini, üretim talebinin olduğu yerde ve miktarda arz ederek, hem kendi ummalarını hem de sistemin isteklerini gerçekleştirmiş olmaktadır.²

Daha sonraki kısımlarda göreceğimiz gibi olgu bu kadar basit değildir, fakat tiplendirme için şimdilik bu basit ilişki biçiminin kabulü yeterlidir.

Çeşitli politik sistemlerde, bu sistem içinde üretim kararlarının verilmesi ve buna karşılık emeğin nasıl arz edileceği değişik şekillerde müessesleşmiştir. Bu kurumsallaşmalar şöyle sınıflandırılabilir.

Sosyal sisteme ait üretim kararlarının verilmesinde başlıca iki alternatif görülmektedir.

- 1) Üretim ile ilgili yer seçimi kararları tüm sistem için merkezi olarak veya planlama tarafından verilmektedir.
- 2) Üretim ve bunların yer seçimleri kararları, tüm sistem göz önünde tutulmadan teker teker girişimci tarafından desantralize olarak verilmektedir.

Bir sosyal sistem içinde emeğin mekanda nasıl dağılacığı kararlarının verilmesinde de iki alternatif yol söz konusudur.

- 1) Kişinin yer seçimi kendi iradesine bağlı olmadan sosyal sistem tarafından kararlaştırılmaktadır.
- 2) Kişi mekan içindeki yerini kendi kararı ile (volitional) olarak seçmektedir.

Sosyal sistem içindeki nüfusun mekandaki dağılımının yukarıdaki iki boyutuna göre yapılan tiplendirme emeğin mekanda yer değiştirmesine ait dört ayrı tip ortaya çıkarmaktadır.

		Üretimin Yer Seçimi	
		Merkezi Desantralize	
Emeğin Yer Seçimi	Zorunlu	I	II
	İrادی (Volitional)	III	IV

2. T. Parsons and N. J. Smelser, *Economy and Society*, New York : The Free Press, 1965, s. 70-71.

Birinci tipe, mükemmel hesaplama ve kontrol modeli diyebiliriz bu halde, sosyal sistemin teknolojik imkanları, dış ilişkileri ve özellikle kaynaklarının dağılımı bakımından sistemin üretimini en çoğa çıkaracak olan üretim ve yer seçimleri kararları verildikten sonra, buna uygun olarak emeğin mekandaki dağılımı sağlanacaktır.

Böyle bir uygulama için sosyal sistemde iki müessesenin kurulması lazımdır.

- 1) Tüm sisteme veya sistemi kontrol eden guruba referansla optimum dağılımı hesaplayacak bir karar organı; (merkezi planlama).
- 2) Emekçilerin sistem içinde yer değiştirmelerini zorunlu kılan bir sosyal kurum.

İlk bakışta böyle bir modelin toplumdaki değişmelere en kolay uyum yapan model olacağı sanılabilirse de, bu sistemdeki karar sürecinin analiz edilmesi, böyle bir yargının geçerli olmayacağını gösterir. Birinci tipte emeğin yer seçimi kararlarının üretim kararlarının fonksiyonu olarak verilmiş olması, sistemde mükemmel bir hareketlilik olmasını içermez. Sistemin mevcut olan üretim tesisleri, alt yapısı, konut stokü, uyum yapmasını ve üretim faktörlerinin hareketliliğini sınırlayan bir atalet kuvveti olarak çalışır ve böyle bir sistemde bile yer değiştirmelerinin ancak yeni kararlara ait olmasını sağlar. Mükemmel hareketlilik için, üretim ve emeğin yer seçimi kararlarının merkezden verilmesi yeterli değildir, ayrıca bütün yatırımların ekonomik ömürlerinin çok kısa olması gerekir.

Böyle bir modelde üretimle ilgili kararlar tüm sistem düşünülerek sosyal paha eksternalize edilmeden verildiği için bir üretim tesisinin üretimden çıkarılması kararı, ikinci ve dördüncü modele göre daha zor verilmektedir. Halbuki ikinci ve dördüncü modelde karar veren girişimci başka girişimcinin kaybını düşünmeden karar verebileceği için toplumun yeni şartlara en uygun üretim ölçeği ve yerini seçecektir. Dolayısıyla bu modellerdeki üretim kararlarında, mevcut yapıdan doğan ataletlerin bir kısmından etkilenilmeyeceği için yeni şartlara uyum yapma eğiliminin birinci modelden yüksek olacağı söylenebilir.

J. A. O. Hirschman, *The Strategy of Economic Development*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1958.

Birinci modelde "sosyal pahanın" eksternalize edilmemesinin, özellikle üretim teknolojisinin gelişmesini yavaşlatıcı etki yarattığı gözlenmiş³ ve sosyal sistem açısından optimum üretim kararının verilebilmesi "sosyal pahanın" ne kadarının hesaplamaya katılacağı temel politika sorunlarından biri olmuştur. Benzer politika yerleşme kararlarına da uzatılabilir. Yerleşme dağılımlarının ve alt yapının yenileştirilmesini hızlandırmak için mevcut yapının pahasının ne kadarının hesaplamaya katılacağı sorunu ortaya çıkar.

4. N. Keyfits, *Population Theory and Doctrine: A Historical Survey*, in W. Patersen (ed.), *Readings in Population*, New York: The Mac Millan Company, 1972; Ö. L. Barkan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.11, n.1-4, 1949-50, s.524-569.

5. A. Maikov, *Redistribution of Rural Labor Resources*, *Planovoe Khozjaistvo*, n.2, 1972, s.36-41.

Birinci tip toplumlara tarih içinde ve bugün de örnekler bulunabilmektedir. Tarımsal üretime dayanan Osmanlı İmparatorluğu gibi ülkelerde, merkezden kontrol edilen artı-ürünün miktarı kırsal yoğunluğa bağlı olmaktadır. Bu nedenle kırdaki nüfusu optimum yoğunlukta tutmak gerekmektedir. Feodal toplumlarda, tarımsal nüfus toprağa bağlı olduğu için, kırsal yoğunluk ancak planlı nüfus yer değiştirmeleri ile optimumda tutulabilirdi. Nitekim bu fonksiyon Osmanlı sisteminde "sürgün" ile kurumsallaşmıştı⁴. Bugün ise sosyalist ülkelerde görülen "oturma izini"⁵ kurumlarına ve

"yeniden iskan" (resettlement) politikalarına bu açıdan bakılabilir.

İkinci tipte; girişimciler üretim tipi ve yeri hakkında karar vermektedir. Eğer sosyal sistem içinde kurumsallaşmış ücret vb teşvik unsurları üretim için gerekli iş gücü arzını sağlamakta yetersiz ise, iş gücü kendi isteğine aykırı olarak üretim mahalline getirilmekte ve çalıştırılmaktadır.

Bu halde üretim kararları sistemde kendiliğinden verildiği için bir politika sorunu olarak bunun sistem açısından optimumunun hesaplanması söz konusu değildir.

Nüfusun yer değiştirmesi ile ilgili temel sorun üretimi örgütleyen girişimcinin emek talebinin karşılanmasının nasıl kurumsallaştırılacağıdır. Tarihi örneklerde bu "esir ticareti" olarak kurumsallaşmıştır. Bu tipin en çok bilinen örneği ABD'nin kuruluş dönemlerinde Afrika'lı siyahların Amerika'ya esir ticareti yoluyla nakledilmeleridir.

Birinci ve ikinci tipteki modelde kişinin kendi isteği ile (volitional) olarak yer seçmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla kişinin nasıl yer seçtiği sorusu önem kazanmaz, ve analiz dışında kalacaktır. Bu ilk iki kategoriye daha çok tarihsel kategoriler olarak bakmak gerekir. Dünyanın bugün ulaştığı gelişme aşamasında daha çok üçüncü ve dördüncü tiplerden söz edilebilir. Bugün sosyalist ülkeler için birinci kategoriden çok üçüncü kategori, kapitalist ülkeler için ikinci tipten çok dördüncü tip uygundur.

Üçüncü ve dördüncü tiplerde kişi kendisinin isteği ile mekandaki yaşama yerini seçecektir. Göç terimi daha çok bu kategoriler için kullanılmaktadır. Böylece yer değiştirmenin istemli(volitional) olması göçü diğer zorunlu nüfus yer değiştirmelerinden ayırmaktadır.

Üçüncü tipte; üretim kararları merkezi planlama tarafından verilmekte, ve kişiler bu kararlara göre kendi istekleriyle yer seçmektedirler. Bu modelde de göç politikasının iki önemli sorunu vardır. Birincisi nüfusun mekandaki ne tip bir dağılımının üretimi en çoğa çıkaracağıdır. Bu optimum dağılımın hesaplanması birinci modelden farklı olacaktır, emeğin yeri merkezi planlama tarafından otomatik olarak kararlaştırılmadığı için, bu hesaplamada emeğin göç eğilimlerindeki ataletleri veya hareketsizlikleri (immobilities) göz önünde tutmak gerekecektir.

İkinci sorun ise hesaplanan optimum nüfus dağılımının gerçekleşmesini sağlayacak net göçün meydana gelip gelmeyeceğinin sınılanmasıdır. Eğer bu net göç üretim kararlarının verilmesi ile kendiliğinden ortaya çıkmayacak ise, gerekli miktarda net göçü sağlayacak teşvik tedbirlerinin neler olduğu araştırılacaktır.

Böyle bir sınımanın yapılabilmesi için kişinin göç eğilimlerinin çok iyi tanınması gerekir. Göçün, planlamanın kontrol edebildiği politika değişkenlerinin nasıl bir fonksiyonu olduğu araştırılacaktır. Bu tipte bir merkezi planlama söz konusu olduğu için, ülke içindeki ücretler farklılaşması alt yapı, konut vb, kişinin yaşama koşullarını etkileyen yatırımlar planının göçü teşvik etmekte kullanabileceği etken politika değişkenleridir⁶.

6. T. I. Zaslavka, Objectives and Methods in Planning Rural-Urban Migration, VIIth World Congress of Sociology, Varna : Sept. 1970.

7. S. Ichimura, An Econometric Analysis of Domestic Migration and Regional Economy, *Regional Science Association Papers*, v.16, Cracow Congress, 1965, s.67-77.

8. J. Riew, Migration and Public Policy, *Journal of Regional Science*, v.13, n.1, 1973.

Dördüncü tip; piyasa mekanizmasının hakim olduğu bir sistemdir. Piyasa güçlerinin etkin olduğu bir ortam içinde girişimci ve emekçi yaşama yerlerini birbirinden bağımsız olarak kendi motivasyonlarını en çoğa çıkaracak şekilde seçmektedirler. Bu kararların birbirleriyle tutarlılığı piyasa mekanizmasının güçleri tarafından sağlanacaktır. Bu halde göç olgusunu üçüncü tipte olduğu gibi daha önce kararları verilen politika değişkenlerine, kişinin reaksiyonunu gösteren bir tek fonksiyonla incelemek olanaklı değildir. Göç olgusu, girişimci ve emeğini arzeden kişinin kararlarının sonucunda nasıl bir denge doğacağını ortaya koyan bir denge denklemleri takımı ile ifade edilebilir⁷.

Böyle bir sistemde göç politikası ile ilgili olan temel sorun piyasa mekanizmasının çalışması sonucunda nüfus ve üretim ünitelerinin mekandaki dağılımı bakımından sistemin bir optimuma ulaşmış olmasıdır.

Bu sorunun iki ayrı yönü vardır. Bir taraftan girişimcinin üretim yeri seçimi kararlarını verirken, emeğin göçündeki gecikmeleri ve bu göçün (selektif) seçici olması dolayısıyla göç veren yörelerin ekonomisinde doğan sosyal kayıplarını düşünmediğinden çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır⁸. Diğer taraftan ise girişimcinin verdiği üretim yeri seçimi kararlarına emeğin gecikmeli veya istenilenden daha çok göç etmesi dolayısıyla ortaya çıkan sosyal optimumdan sapma sorunları vardır.

Böyle bir denge sistemi içinde kullanılacak politika araçlarını da yukarıda sayılan sorunlara paralel olarak iki tipte düşünmek gerekir. Birinci tip sorunlar girişimcinin yer seçimi kararları dolayısıyla doğduğu için kontrol veya teşvik tedbirleri gibi girişimcinin yer seçimini istenilecek yönde etkileyecek bir grup politika aracına ihtiyaç vardır. İkinci tip sorunlar ise kişinin sistem içindeki göç kararlarının sistem içindeki taleplerden bağımsız olarak verilmesinden doğmaktadır. Bu halde ise temel göç politikası sorunu göçün belirli bir yere veya yöreye yöneltilmesinden çok sosyal sistem içinde hareketliliğin artırılması veya göç kararlarının sistem taleplerine hassas hale getirilmesidir.

Bu ele alış biçiminde göç politikası olarak başarılmışa çalışılan, sistemin pazar işaretlerine (signal) hassas hale getirilmesidir. Aynen ekonomik politikada mükemmel piyasa şartlarının yaratılmaya çalışılması gibi.

Böyle bir sistem içinde yer seçimi kararı veren girişimcinin bu noktada emek arzının ne olacağını bilmesi gerekir. O halde göç tahminlerinde bulunmak bu sistemde önemli bir araştırma konusu olarak ortaya çıkar. Sistemde iş gücü talebi yaratılmasına karşı iş gücü arz fonksiyonunun ne olacağını doğru olarak tahmin edilmesi yukarıda birinci grupta verilen sorunların hiç olmazsa bazılarının ortaya çıkmasını önler. Bu ise bu sistemdeki göç araştırmalarında kişilerin göç davranışlarının incelenmesini aynen üçüncü tipte olduğu gibi önemli hale getirir.

Yukarıdaki bölümlerde geliştirilen dörtlü tipoloji toplumda girişimci ile emekçinin tamamen farklılaştığı varsayımına dayanmaktadır. Halbuki endüstrileşmemiş ve küçük üretimin daha yaygın olduğu toplumlarda, üretim kararını veren ile emek arzı kararını veren aynı kişidir, ve iki karar aynı

esnada(simultaneously) verilir. Bu tipin yukardaki sınıflama içine katılmamış olması analizin genelliğini kaybettirmez, çünkü sistem içindeki bu gurupların üretim ve emek arzı kararları otomatik olarak dengelenmektedir. Bu halde üretimin yalnız kaynaklarla dengeye kavuşması söz konusudur.

II. PİYASA DÜZENİ İÇİNDEKİ BİR TOPLUMDA GÖÇ TEORİSİNİN CEVAPLANDIRMAĞA ÇALIŞTIĞI SORULAR

Bugün için herkesin kabul ettiği genel bir göç teorisi bulunmamakla beraber, ekonomistler, sosyologlar ve fiziki plancılar tarafından geliştirilmiş çok sayıda birinci basamaktaki genellemeler düzeyinde kanun veya hipotezler vardır. Bundan önceki bölümde verilen dördüncü tipoloji içindeki, dördüncü tipteki karar verme sürecine sahip toplumlarda ortaya çıkan, göç ile ilgili çeşitli politika sorunlarına cevap olmak üzere geliştirilen bu genellemeleri aşağıdaki beş gurup içinde toplayabiliriz.

Birinci gurup genellemeler veya hipotezler, sosyal sistemde göçü ortaya çıkaran nedenler ve göçlerin çeşitleri hakkındadır.

İkinci gurup hipotezler, kişinin göç kararını nasıl verdiği ve bu kararı verirken hangi değerlere önem verdiği üzerinedir.

Üçüncü gurup hipotezlerde göç eden kişilerin göç etmeyen kişilerden farklılıkları açıklanmaya çalışılmaktadır.

Dördüncü gurup önermelerde, göçler sonucunda sosyal sistemlerde ortaya çıkan sorunlar hakkında hükümler getirilmektedir.

Beşinci gurup genellemelerin yapısı ilk dört guruptan farklıdır. İlk dört gurupta sosyal değişmelerin fonksiyonu olarak göç açıklanmaktadır. Başka bir deyimle göç bağımlı değişkendir. Halbuki göç alanı yörenin yapısında önemli değişiklikler yapmaktadır. Göç bağımsız değişken alınarak toplumdaki bazı yapı değişmeleri açıklanabilir. Beşinci gurup hipotezler göçün toplum yapısında yarattığı bu tip değişmeler üzerinde durmaktadır.

III. SOSYAL SİSTEMDE GÖÇÜ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER VE GÖÇ TİPLERİ ÜZERİNDEKİ AÇIKLAMALAR

Piyasa mekanizmasının yürürlükte olduğu bir toplumda dört farklı nedenle dört tip göçün ortaya çıktığı söylenebilir.

*Birinci guruptaki analizlerde göç; sosyal sistemin bozulan dengelerini tekrar sağlamak için ortaya çıkan bir mekanizma olarak görülmektedir*⁹.

Bu analizlerde genellikle ortaya çıkan dengesizliğin nedenleri üzerinde durulmamakta bu dengesizlik bir veri olarak alınmakta ve bu dengesizliklerin sistemde ne kadar göç doğurduğu incelenmektedir.

Bu analizlerde, iki nokta arasındaki farklılıkları kaldıracak şekilde bir net göç olacağı ve böylece sistemin dengeye kavuşacağı varsayılmaktadır. Böyle bir varsayım içinde bu net göçün sistem dengeye ulaştığında ortadan kalkacağı kabul

9. J. Wolpert, Migration as an Adjustment to Environment Stress, *Journal of Social Issues*, v.22, n.4, 1966, s.92-102.

10. B. Okun and R. W. Richardson, Regional Income Inequality and Internal Population Migration, *Economic Development and Cultural Change*, v.9, Jan. 1961.

edilmektedir. Bir yönde devam eden net göçün olması böyle bir sistem içinde iki şekilde açıklanabilir. Ya sistem içinde yeterli hızda göç olmamaktadır, ya da sistemde dengesizliğin doğmasına sebep olan nedenler varlıklarını korumaktadırlar¹⁰.

Ekonomistlerin yaptıkları bu tip denge analizlerinin temelinde marjinalist analiz ve ekonomik denge denklemleri bulunmaktadır. Genellikle ekonomistlerin göçü açıklamakta kullandıkları iki tip dengesizlik göstergesi vardır:

- a) Göç alan ve veren yöreler arasındaki ücret farklılıkları;
- b) İş gücü talebi ve arzı arasındaki dengesizliklerin göstergesi olarak da işsizlik oranlarındaki farklılıkları kullanmaktadırlar¹¹.

11. R. A. Fabricant, An Expectational Model of Migration, *Journal of Regional Science*, v.10, n.1, 1970.

Marjinalist analizin çerçevesi içinde tam istihdam kabulüyle bu iki göstergenin de birbirine indirgenebileceği ileri sürülebilir. Buna rağmen pratikte göçün nedenlerini açıklamakta bu iki gösterge oldukça farklı sonuçlar verir. İki yöre arasındaki ortalama ücret farklılıkları iş arz ve talep dengesindeki farklılıklardan değil iş gücünün üretimiyle farklılığından doğabilir veya kurumsal rijitlikler dolayısıyla iş gücü talep ve arzındaki farklılıklar ortalama ücret düzeylerine intikal etmeyebilir. Bu nedenle bazı çalışmalarda ikinci tip göstergeler birinciye tercih edilebilmektedir.

12. R.D.P. Smith, The Changing Urban Hierarchy, *Journal of Regional Studies Association*, v.2, n.1, 1968, s.1-19; H. Mark, K.P. Schwirian, Ecological Position, Urban Central Place and Community Population Growth, *The American Journal of Sociology*, v.73, n.1, July 1967; C.V. Fuguit, The Growth and Decline of Small Towns as a Probability Process, *American Sociologist Review*, v.30, n.3, 1965, s.403-411.

Sosyal sistemde bir dengenin bozulmasını göçün nedeni olarak gören analizler yalnızca ekonomik denge teorileri ile temellendirilmemiştir. Bu gaye ile çok sık olmasa bile yerleşme sistemlerinin dengesini açıklayan merkezi yer teorileri de kullanılmıştır¹². Bu tip açıklamalara göre eğer yerleşme sistemlerinde merkezi yer teorisine uymayan bir dengesizlik var ise, bu sistemde merkezi yer teorisine uygunluğu sağlayacak yönde bir göç olacaktır.

İkinci grup analizlerde ise göç toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönemlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketi diye kabul edilmektedir. Bu tip göçlerin en çok bilinen örneği toplumların endüstrileşmesine paralel olarak ortaya çıkan kırsal alanlardan - şehirselleşen alanlara olan göçtür. Endüstriyel toplumlardan endüstri sonrası toplumuna geçerken ortaya çıkan "suburbanization"a da benzer bir yer değiştirme hareketi olarak bakabiliriz.

Bu tip tek yönlü yer değiştirmeler de bir göç olmakla beraber, genellikle, göç dışında, şehirleşmede olduğu gibi özel bir isimle anılırlar. Çünkü göçün bir özel hali olan şehirleşmede kişinin yalnızca bir yer değiştirmesinin ötesinde başka nitel değişiklikler geçirmesi söz konusudur. Göç terimi bu nitel değişiklikleri kapsamadığı için olgunun tümünü ifade edememektedir.

Şehirleşme, gibi toplumdaki belirli bir evrim çizgisine paralel olarak ortaya çıkan göçleri de, tarımsal mallara olan talep elastikliğinin birden küçük, tarımsal olmayan malların talep elastikliğinin birden büyük olmasını kullanarak, iş gücü talebi ve arzı arasındaki dengesizlikler ve ücret farklarına indirgeyerek açıklamak kabül olur¹³. Böylece birinci ve ikinci tip analizlerin ilişkisi kurulabilirse de yukarıda açıklanan nedenlerle iki ayrı tip göç analizi de varlıklarını korur.

13. S. Kuznets, Consumption, Industrialization and Urbanization, in B.P. Hoselitz, W.E. Moore(ed.s), *Industrialization and Society*, Unesco-Houton, 1963; H.A. Simon, Productivity and the Urban-Rural Population Balance, *Models of Man*, John Wiley and Sons, 1957.

Bugün birinci guruptaki göç analizlerinde genellikle göçün gecikmesinden söz edilirken ikinci guruptaki göç analizlerinde ise özellikle az gelişmiş ülkelerde aşırı göç olduğu söylenilmektedir. Bu farklılık daha sonraki bölümlerde göreceğimiz gibi "exante" olan göç kararları üstünde toplumda belirli bir dönüşüm yönünün bulunup, bulunmadığının varsayılması ile açıklanabilir.

Üçüncü gurup göç analizleri; ilk iki gurup analizlerden farklı olarak net göç olgusu üzerinde değil toplumdaki tüm yer değiştirmeler üzerinde durmaktadır. Eğer bir toplumda belirli dengelerdeki sapmalar veya bir evrimsel gelişme yönü olmasa bile, sosyal sistem içinde bir göç olacaktır¹⁴. Bu göç yukarıdaki iki tip analiz içinde de görülmeyecektir. Böyle göçlerin doğması, sosyal sistemler içinde kişilerin heterojenliği dolayısıyla ortaya çıkan değerlendirme farklılıkları, toplumda kişilerin rollerini seçme süreçlerindeki çeşitli etkenler, vb. ile açıklanabilir. Bu göçlerin çok sayıdaki farklı nedenlerini teker teker ortaya koyarak açıklamak olanağı yoktur, ancak nüfus büyüklüğü gibi, toplumsal parametrelerin fonksiyonu olarak açıklanabilir. Ravenstein'dan¹⁵ beri uygulanan gravite formülleri Hagerstrand'in ortalama haber alanı "mean information field"¹⁶ analizlerine esas aldığı göçler bu tip bir göçtür.

Bu analizlerde göç sosyal sistemin değişmelerinden bağımsız olarak var olan, sistem içindeki devamlı bir süreç olarak görülmektedir. Bu tip göçün miktarı, toplumdaki kişilerin ve yerlerin heterojelikleri ve farklılıkları çoğaldıkça artacaktır.

Üçüncü gurupta incelenen iki nokta arasındaki göçler (gravite modelinde olduğu gibi) simetriktir, bu nedenle net göç etkisi sıfırdır. Bu tip göçlerin olması sosyal sistem dengesinde bir denge değişikliği meydana getirmeyecektir.

Göç gözlemlerine dayanılarak yapılan genellemelerde de her göç akımının bir karşı akım doğurduğu üzerinde durulmuştur¹⁷. Yalnız bu karşı akım esas akım kadar büyük değildir. Başka bir deyişle iki yönde doğan bu akımlar simetrik değildir. Bu gözlemler iki şekilde yorumlanabilir. Birinci yorumlama gözlenen göçlerin üçüncü guruptaki göçlerle birinci ve ikinci tipteki göçlerin toplamından meydana geldiği şeklinde olabilir. Böyle bir toplama işlemi iki yöndeki akımların asimetrikliğini garanti eder. Yapılan birçok göç araştırmasında tutulan yol budur. Gravite modeliyle hesaplanan iki yöndeki toplam göç miktarını çıkış ve varış noktalarındaki ortalama ücret ve işsizlik oranlama vb.lerine göre farklılaştırarak asimetrik hale getirmektedir¹⁸. Bu modellerde, iki yöndeki göç toplamı sabit kalmaktadır¹⁹. Toplam göç miktarının sabit kalması için apriori bir neden yoktur. Bu nedenle bazı analizlerde toplam göç miktarı veya herhangi bir yöndeki göç miktarı net göç miktarının fonksiyonu olarak açıklanmaya çalışılmıştır²⁰.

Göçün iki yönlülüğünü ve asimetrikliğini ikinci yorumlama şekli karşı akımları "esas akımların" fonksiyonu olarak kabul etmektir. Esas akımın çıkış ve varış noktalarında yaptığı değişikliklerin karşı akımı doğurduğu var sayılmaktadır.

Dördüncü gurup göç analizleri; sosyal sistemde politik süreç içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar sonucunda uygulanan göç

14. G.S. Tolley, Population Adjustment and Economic Activity; Three Studies, Papers and Proceedings of the Regional Science Association, v.11, 1963.

15. E.G. Ravenstein, The Laws of Migration, Journal of the Royal Statistical Society, v.48, 1885 and v.52, 1889; W. Isard, Methods of Regional Analysis: An Approach to Regional Science, Cambridge, Mass: M.I.T. Press, 1960.

16. S. Gale, Some Formal Properties of Hagerstrand's Model of Spatial Interactions, Journal of Regional Science, v.12, n.2, August 1972.

17. G. Olsson, Distance and Human Interaction: A Review and Bibliography, Regional Science Institute, Pennsylvania, Phil.: 1965.

18. I.S. Lowry, Migration and Metropolitan Growth: Two Analytical Models, Institute of Government and Public Affairs, University of California, 1966.

19. I. Masser, A Test of Some Models for Predicting Intermetropolitan Movement of Population in England and Wales, Centre for Environmental Studies, March, 1970.

20. G.S. Tolley, Population Adjustment and Economic Activity; Three Studies, Papers and Proceedings of the Regional Science Association, v.11, 1963.

21. J. Friedmann, *Regional Development Policy*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1966; J. Friedmann, *A General Theory of Polarized Development*, mimeo., 1967; J. Friedmann, *The Future of Urbanization in Latin America*, *Studies in Comparative International Development*, 1970.

22. W.A. Lewis, *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*, The Manchester School of Economic Studies, May 1954, s. 139-191.

23. J.C.H. Fei and G. Ranis, *Development of the Labour Surplus Economy*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1964.

24. H. Siebert, *Regional Economic Growth Theory and Policy*, Scranton, Penn.: International Textbook Company, 1960.

25. J.W. Mellor, R.D. Stevens, *The Average and Marginal Product of Farm Labor in Underdeveloped Economies*, *Journal of Farm Economics*, v. 38, n. 3, Aug. 1956, s. 780-891.

politikalarının doğurduğu göçler üzerinde durmaktadır. Her sosyal sistem içinde devamlı olarak cereyan eden göç olgusu sosyal sistemin içinde çeşitli politik güçlerin çıkarlarına ters düşen sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Kaybeden politik çıkar guruplarının baskısı ile sistemin içinde genellikle mevcut net göç akımını azaltıcı bazanda ortadan kaldırmayı amaçlayan politikalar kabul edilmektedir²¹. Örneğin geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere olan hünerli iş gücü akımını azaltacak şekilde teşvik sistemleri geliştirmek gibi. Bu tip analizlerde göç sosyal sistem içinde karar almada etkin olan politik baskı gurupları dengesinin bir fonksiyonu olmaktadır.

DÖRT GURUP GÖÇ ANALİZİNİ GENELLEŞTİRİCİ BİR ÇERÇEVE OLARAK YÖRESEL ÜRETİM FONKSİYONLARI

Bu dört tipteki göç analizini de kapsayacak bir genel çerçeve kurmak göç veren ve göç alan yörelerin üretim fonksiyonlarının karşılaştırılması ile sağlanabilir görülmektedir. Bu yaklaşım ekonomik kalkınma teoristlerine yabancı değildir. Lewis'in²² veya Fei ve Ranis'in²³ marjinal produktivitesi sıfır olan tarımsal iş gücünün endüstriyel kesime nakledilmesinde yaptıkları bu tip bir yaklaşımdır.

Göç alan ve veren iki yöre için, yöresel üretim fonksiyonları biliniyorsa, bu fonksiyonlar yardımıyla emeğin iki yöredeki üretime marjinal katkısı hesaplanabilir ve göçün hangi yönde olacağı çıkarılabilir²⁴. Aynı şekilde kırsal kesimlerden şehirselleşen kesime olacak göçler kırsal ve şehirselleşen kesimlerin üretim fonksiyonları karşılaştırılarak bulunabilir.

Bazı araştırmacılar tarım kesiminde emeğin marjinal ürünlerinin eşitlenmesinden çok emeğin ortalama ürününün eşitlenmesi eğilimi bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Bu halde verimli ve verimsiz topraklardan olan göçün farklılığı açıklanabilmektedir. Verimsiz topraklarda emeğin ortalama ürünü geçim seviyesinde (subsistence) maksimum olur. Verimli topraklarda ise emeğin ortalama ürün eğrisi geçim düzeyinin çok üstünde maksimuma ulaşır. Bu nedenle tarıma emeğin marjinal ürününün sıfır olduğu noktaya kadar ilave iş gücü sokulabilir. Bunun sınırını ortalama ürünün geçimlik düzeye indiği nokta teşkil eder. Böylece verimli topraklarda marjinal ürünü sıfıra yakın olan emek miktarı yüksektir. Tarımdan emek çekilmeğe başladığında önce verimli topraklardaki iş gücü açığa çıkacaktır, verimsiz toprakta kiler değil²⁵.

Dördüncü gurup göç analizlerine de bölgelerin üretim fonksiyonlarından yaklaşılarak açıklamalar getirilebilir. Eğer bir bölge göç yoluyla kendi üretimine marjinal katkısı en yüksek olan emek kesimlerini kaybediyorsa bu bölge bu kaybı azaltmak için bir politik baskı yaratmağa çalışacaktır. Veya çeşitli bölgelere ait üretim fonksiyonları biliniyorsa; tüm sistemin üretimini ençoğa çıkaracak nüfus kaydırmalarının ne olacağı hesaplanabilir ve bunu sağlayacak politiklardan söz edilebilir.

Göçün iki yönlülüğünü yukarıdaki tip üretim fonksiyonlarına dayanan bir çerçeveye sokmak zordur. Bu halde iki yol tutulabilir. Birincisi bu göçlerin her gurup içinde kişiye özel nedenlerle doğduğunu büyük kitleler arasında yapılan bu seçmelerin her bölgedeki iş gücü arz dengesini etkilemeyecek olduğunu varsaymaktır. Bu pratikte üçüncü tip

göçlerin üretim fonksiyonları açıklama çerçevesi dışında bırakılması ile eşdeğerdir.

Eğer göçün ikinci yönü üretim fonksiyonu çerçevesinde açıklanmak isteniyorsa çeşitli hüner düzeyindeki emek kategorilerini ayrı ayrı gösteren ve her denge durumunda yeniden kurulan bir üretim fonksiyonu kullanmak gerekir. Bu halde bir bölgeye marjinal üretimi yüksek bir emek kategorisinden bir gurup veya kişi göç ettiğinde, göçü alan ve göçü veren bölgenin üretim fonksiyonları değişecek, yeni durumda (yeni fonksiyonlara göre) göç alan bölgeden bir başka hüner kategorisindeki bir kişi göç veren bölgeye gidebilecektir.

Ekonominin üretim teorisinde bütün kategorileri kapsayacak böyle bir göç teorisi çerçevesi kurulurken, yerleşme teorilerinde de aynı tip genel bir açıklama kolaylıkla gerçekleştirilememektedir. Merkezi yer teorisi halen üretim teorisi kadar sıkı bir çerçeve koymamakla beraber bu yönde geliştirilebilir görünmektedir. Merkezi yer teorisi için birinci, ikinci ve dördüncü guruptaki göçleri açıklamak kabil olurken üçüncü tip göçü açıklamak için gravite teorisinden yararlanmak gerekmektedir.

IV. GÖCEDEN KİŞİNİN KARAR VERME SÜRECİ ÜZERİNDEKİ VARSAYIMLAR

İki yönlü bir olgu olarak düşünülen göçün bin yönü olan sosyal sistemin talebi bundan önceki kısımda incelenmişti. Şimdi bu talebe kişinin nasıl uyum yaptığı incelenenektir. Kişinin göç kararını hangi etkenler altında ve nasıl verdiğinin bilinmesi, göçü yönlendirici bir politikanın izlenebilmesi için gereklidir.

Kişinin verdiği göç kararının temel özelliği *ex ante* bir karar olmasıdır. Kişi kararını gideceği yerdeki duruma, çevre şartlarına, kazanç imkânlarına ait "umma"larına göre verir. Göç kararının verilmesine esas olan değerlendirmeler *ex ante*'dir, göçün *ex post* değerlendirme dayanması söz konusu değildir. *Ex ante* Değerlendirme sonucunda verilen göç kararının umulanı vermemesi üzerine yeni bir göç kararı veya geriye dönüş kararı verilse bile verilen bu kararlar yine *ex ante* bir değerlendirme dayanmaktadır.

Göç kararının *ex ante* oluşu, göç kararları sonucunda "umulanın" elde edilmesindeki belirsizliğin yüksekliğinin sebebi olmaktadır. Bu belirsizlik, daha sonra detaylı olarak inceliyeceğimiz "arama" davranışı ile azaltılmaya çalışılmaktadır. Köyden şehre gelen işçinin, önce köydeki düzenini bozmadan şehre gelmesi şehirde belirli bir başarıya ulaşmasından sonra köydeki ilişkilerini tasfiye etmesi gibi.

Göç analizlerinde seçilen değişkenlerle üstü kapalı olarak her zaman, göç kararının nasıl verildiği üzerine bir varsayımda bulunmaktadır. Göç kararlarında kişilerin ya geleneksel akılcı (rational) karar modeline göre ya da Simon tipi tatmin olunucu (satisficing) karar modeline göre hareket ettikleri varsayılmaktadır²⁶.

Bir kişinin göç etme olgusunda verilen kararların ve karar vereceklerin sayısı birden fazladır. Bir kişinin başarılı (ummalarını gerçekleştirmiş ve sistemin etkinliğini arttırmış) bir göç yapabilmesi için aşağıdaki üç kararı da

26. J. Wolpert, Behavioral Aspects of the Decision to Migrate, *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, v.15, 1965, s. 159-169.

geçirmiş olması gerekir:

- 1) Önce kişi göç etmeye karar verecektir.
- 2) Göç eden kişi alternatif varış (destination) noktalarındaki fırsatlar arasından, birisindeki fırsatı seçecektir.
- 3) Göç eden her kişinin emeğini arz etmeğe karar verdiği fırsatı kullanmak için birden fazla kişi yarışacaktır. Kişinin başarılı bir göç yapabilmesi için bu yarışmayı kazanması gerekecektir. Bu konudaki kararı, göç eden kişi dışındaki bir kişi genellikle iş veren verecektir.

27. J. Riew, Migration and Public Policy, *Journal of Regional Science*, v.13, n.1, 1973; R.J. Cebula and R.K. Vedder, A Note on Migration, Economic Opportunity and The Quality of Life, *Journal of Regional Science*, v.13, n.2, 1973, M.P. Todaro, A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries, *American Economic Review*, v.59, 1969, s.138-148.

28. R. Youmans and G.E. Schuli, An Empirical Study of the Agricultural Labor Market in a Developing Country: Brazil, *American Journal of Agricultural Economics*, v.80, November 1968, s.963-961.

29. H.A.Simon, A Behavioral Model of Rational Choice, *Models of Man*, New York: John Wiley and Sons, 1957, s.241-260.

Ekonomistler analizlerinde hem göç edenin hem de iş verenin rasyonel karar modeline uygun olarak hareket ettiğini varsayarlar. Bu varsayım göre yukarıdaki üç karar aşağıdaki şekilde verilir. Rasyonel bir karar verici olan göç eden kişi kendi içinde bulunduğu durum ile göç ettikten sonra ömrü boyunca elde edeceği faydalar akımının farkının iskonto edilmiş değerini göç ederken yapacağı masraflar ve kayıplar ile karşılaştırır²⁷. Eğer elde edeceği faydalar kayıplardan fazla ise göç etme kararını verir. Göç kararını veren kişinin kendisinin hüner kompozisyonuna açık olan bütün alternatif fırsatlar hakkında bilgi sahibidir. Her alternatifi değerlendirerek kendisi için fayda kayıp karşılaştırması yaparak en elverişli alternatifi seçecek ve bu fırsata kabul edilmek için başvuracaktır. İş veren durumunda olan kişi de kendi işi için baş vuran kişinin bütün özelliklerini ve hünerlerini bilmektedir, bu bilgi altında kendisine en uygun olanı (eğer daha hassas bir terminoloji kullanılırsa marjinal katkı ücret oranı en yüksek olanı) seçecektir. Göç edecek kişi kendisi için en elverişli olan fırsatın iş vereni tarafından seçilmezse kendisi için ikinci elverişli fırsata başvuracaktır. Rasyonel karar verme modelini kullanan ekonomiste göre böyle bir süreç içinde toplum içinde emeğin en etkin dağılımı sağlanacaktır. Ekonomistler sosyal sistemin denge analizi sonucunda böyle bir dağılıma ulaşacağını varsayarlar²⁸.

Ekonomistlerin bu apriori-dedüktif sistemi birçok bakımlardan eleştirilebilir. Kişilerin fırsatlar hakkında mükemmel bilgileri yoktur. İş arama süreci birçok halde göç edildikten ve göç edilen yerde belirli bir işsiz bekleme süresi içinde gerçekleşmektedir. İş verenin işçiyi seçme sürecinde emekçinin hüner kompozisyonu dışındaki akrabalık, hemşerilik v.b. özellikleri önemli roller oynamaktadır. Kişi değerlendirmelerini ömür boyunca olacak faydasının tümünü hesaplayıp iskonto ederek yapmak imkanına sahip değildir. Bu eleştirilerin sayısı kolayca artırılabilir. Ekonomik analizlerde kullanılan karar modeli gerçekçi olmamakla beraber, analizlerin sonuçları göç eğilimlerinin bazılarını ortaya koymak bakımından yararlı olmaktadır.

Simon²⁹ tipi tatmin olucu (satisficing) bir karar modeli kişilerin gerçekteki karar verme şekillerine daha yakın düşecektir. Bu modele göre kişinin göç kararı verirken bir umma "aspiration" düzeyi vardır. Kişi çevresindeki fırsatlar arasından bu umma düzeyine uyanları arar. Bütün fırsatların hepsini gözden geçirmesi söz konusu değildir. Kişi kendisine açık olan fırsatları araştırırken eğer kendi umma düzeyinde birçok fırsat buluyorsa umma düzeyini yükseltir, eğer hiç fırsat bulamıyor veya bulduğu fırsatlara seçilmiyorsa umma düzeyini düşürür. Bazı hallerde ise fırsatları araştırma yöntemini değiştirir. Böyle bir psikolojik süreç ile umma düzeyi ile kendi arama ve algılama imkânları içindeki fırsatları uyum haline getirir. Bu süreç içinde kişinin

fırsatları araması daha iyi örgütlendikçe ve umma düzeyi çabuk düşmedikçe, verilen karar ekonomistlerin analizlerinde buldukları rasyonel seçime yaklaşacaktır. Bu tip bir model içinde kişinin seçiminin önceden hesaplanabilen bir tek sonucu yoktur. Kişi için uygun olan birden fazla çözüm olabilir, göç edenin bu arama sürecinde fırsatlardan ilk rastladığını seçtiği varsayılabilir.

Bu tip bir göç kararı modelinde iki önemli unsur vardır:

- a) Göç eden kişinin umma düzeyi,
- b) Kişinin fırsatları arama davranışı ve fırsatlardan bilgi edinme yolları

Göç eden kişinin umma düzeyinin teşekkülünü ve arama davranışı arasında değişme eğilimini bilmek gerekir. Kişinin umma düzeyinin tabanını içinde bulunduğu koşullar oluşturmaktadır. Bu düzey ne kadar yüksek ise arama sürecinin başladığındaki umma düzeyi o kadar yüksek olacaktır. Eğer kişinin hüner kompozisyonu ne kadar gelişmiş veya nadir ise umma düzeyi de o kadar yüksekte başlayacaktır. Umma düzeyinin bulunan fırsatlara kolayca uyum yapacak şekilde düşmesi de kişinin içinde bulunduğu şartların güvence derecesine bağlı olacaktır, ne kadar güvenli bir statü içinde ise o kadar geç uyum gösterecektir.

Göç edecek kişinin fırsatları araştırma ve fırsatlardan haberdar olmasındaki etken olan değişkenler göçü açıklamada tanıdık ve akraba çoğaltanları³⁰ diye kullanılmıştır. Bu tip ilişkilerin iş fırsatları hakkındaki bilgilerin yayılmasında kitle haberleşme araçlarından daha etkin olduğu bilinmektedir. Göç analizlerinde bu değişkeni ölçmekte genellikle varış noktasına daha önce göç etmiş olanların miktarı kullanılmaktadır³¹. Daha önce göç edenlerin yaptığı çoğaltan etkisi ile iki nokta arasındaki göç bir kararlılık kazanmaktadır. Bu nedenle genellikle ömür boyu göç "life time migration" ile beş yıllık veya bir yıllık göç miktarları arasında yüksek korelasyonlar bulunmaktadır³².

Göçe yönlülük kazandıran bu değişkenden yararlanmak isteyen plancılar, iki nokta arasındaki göçü teşvik için (seeding)³³ tohumlama yapılmasından söz etmektedirler. İki tarafa da karşılıklı olarak bu iki noktadan kişiler yerleştirilecektir.

Gerek ekonomistlerin rasyonel karar modelinde gerek Simon'un tatmin olucu karar modeli içinde göç eden kişinin iş bulduktan sonra göç etmesi söz konusudur. Exante olma bu halde işteki başarısı ve çevre şartları için söz konusudur. Böyle bir varsayım altında göç daima geçikmeli olacaktır. Aşırı bir göç olamaz. Bu tip bir varsayım daha çok toplumun üst katmanlarındaki beyaz yakalılar için geçerlidir. Halbuki az gelişmiş ülkelerde kırsal alandan şehre olan göçlerde bir aşırı şehirleşmeden bahsedilmektedir. Bu olgu ancak göçün fırsatları arama davranışlarının bir yolu haline gelmesinde ortaya çıkabilir.

Todaro³⁴'nın ekonomistlerin analizine getirdiği en önemli yenilik budur. Göç edenler şehre göç etmekte ve sonra şehirde işsiz olarak beklemektedirler. Şehre göç eden bu kişiler bir "pool" teşkil etmekte iş veren bunların içinden seçmektedir. Bu halde göç arzedilen fırsatın fonksiyonu olarak daha hızlı olarak artmakta ve şehirde devamlı olarak böyle bir iş arayış gurubu kalmaktadır. Bu halde göç kararının "exante" olması daha kuvvetlidir ve gecikmeli göçe sebep olmamaktadır. Böyle

30. P. Nelson, Migration, Real Income and Information, *Journal of Regional Science*, v.1, n.2, Spring 1959.

31. M.J. Greenwood, Lagged Responses in the Decision to Migrate, *Journal of Regional Science*, v.10, n.3, 1970; O.R. Galle and K.E. Taeube, Metropolitan Migration and Intervening Opportunities, *American Sociological Review*, v.31, n.1, 1966.

32. M.B. Levy and W. J. Wadycki, Lifetime Versus One-year Migration in Venezuela, *Journal of Regional Science*, v. 12, n. 3, 1972, s.407-417.

33. P.A. Morrison, *The Rationale For a Policy on Population Distribution*, Santa Monica, Calif.: Rand Corporation, June 1970.

34. M.P. Todaro, An Analysis of Industrialization Employment in Less Developed Countries, *Yale Economic Essays*, v.8, n.2, 1968, s.329-401.

bir göç modelinde tanıdık ve akraba çoğaltanı yalnız iş fırsatları hakkında bilgi akımını sağlamamakta aynı zamanda da göç ettiği ilk aylar içinde işsiz olarak bekliyebilmesini sağlayan sosyal mekanizmayı sağlamaktadır. Tanıdık ve akraba çoğaltanının önemi daha da artmaktadır.

35. S.A. Scouffer, *Intervening Opportunities and Competing Migrants*, *Journal of Regional Science*, v.2, n.1, Spring 1961, s. 1-26.

36. G.S. Tolley, *Population Adjustment and Economic Activity: Three Studies*, *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, v.11, 1963.

Rasyonel karar modelinin veya tatmin olucu (satisficing) karar modelinin seçilmiş olması analizlerde kullanılan değişkenlerin seçilmesini de etkilemektedir. Örneğin Stouffer'in³⁵ ünlü "Intervening opportunity" araya giren fırsatlar ve "Competing migrant" yarışan göç edenler değişkenlerinde tatmin olucu karar modelinin bir başka ele alınış biçimi söz konusudur. "Araya giren fırsatlar değişkeninin iki nokta arasındaki göçü açıklamakta kullanılması, kişinin fırsatları arama sürecinde ilk önce kendine mesafe olarak en yakın olan fırsatı algılayacağı ve bu fırsata razı olma olasılığının yüksek olduğu kabulünü yapmaktadır. Araya giren fırsatlar kişinin daha uzağa göçmesini engelleyecektir³⁶. "Yarışan göç edenler" değişkeni de iş verenin de tatmin olucu karar modeline uygun davrandığı varsayımına dayanmaktadır. İş verene daha yakında olan kişi fırsattan daha çabuk haberdar olacak ve daha önce başvuracağı için en iyi kişiyi seçmek için beklemeyen iş veren kendi isteklerine uygun bir kişi bulunca onu işe kabul edecektir. Bu analizdeki iki değişkende de uzaklık etkisinin uzaklığın masraf boyutuna önem vermeden göz önünde tutulmuş olması, kişinin tatmin olucu karar modeline uygun olarak davrandığı varsayımın yapıldığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Eğer kişi tam olarak rasyonel karar verme modeline göre davranırsa idi iş veren tarafından işe seçilmeye aday kişilerin hüner kompozisyonu en önemli değişken olacak, uzaklık etkisi ortaya çıkmayacaktı.

KİŞİNİN GÖÇ KARARINI ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER

Kişinin göç olgusunu açıklamakta genellikle iki tip bağımsız değişken kullanılmaktadır. Birinci grup değişkenler motivasyonel, ikinci grup değişkenler düzenleyici (regulatory) değişkenlerdir.

Motivasyonel değişkenler kişinin karar verirken değerlendirmesine pozitif veya negatif bir değer olarak giren bütün unsurları kapsamaktadır.

Düzenleyici değişkenler; kişinin göç kararını dolaylı olarak etkiler. Kişi göç kararını verirken bu değişkenleri kendi değerlendirmesine katmaz. Bu değişkenler kişinin fırsatları arama davranışını, fırsatları algılamasını ve bilgi akımını düzenleyerek, göç kararında dolaylı olarak etkili olurlar.

37. R.A. Fabricant, *An Expectational Model of Migration*, *Journal of Regional Science*, v.10, n.1, 1970.

Bazı çalışmalarda engel fonksiyonları³⁷ (barrier) diye adlandırılan bu tip değişkenler olarak, fiziki mesafe konusu ünitelere olan sınır boyu, akraba ve tanıdık çoğaltanları, karşı akımların büyüklüğü kullanılmaktadır. Daha önce mesafe için belirtildiği gibi, bu tip değişkenlerin kullanılmasıyla da, kişilerin karar verme davranışlarının "tatmin olucu" karar modeline uygun olduğu kabulü de üstü kapalı olarak yapılmış olmaktadır.

38. W.H. Somarmeyer, *Multipolar Human-Flow Models*, Report 7005, Netherlands School of Economics, Econometric Institute, Feb.12, 1970.

Kişinin kararına etken olan motivasyon değişkenleri bir vektör halinde düşünmek gerekir³⁸. Bu vektör içinde genellikle çok sayıda eleman bulunacaktır. Değerlendirme vektörünün pozitif elemanları kişinin kararının olumlu

39. G.I. Chapin and R.J. Cebula, The Insensitivity of Interregional Migration to Wage Differentials, *Regional Science Perspectives*, v.3, 1973, s.15-25.

40. R.J. Cebula and R.K. Vedder, A Note on Migration Economic Opportunity and the Quality of Life, *Journal of Regional Science*, v.13, n.2, 1973; A.V. Boverter, Determinants of Migration into West German Cities 1956-61, 1961-66, *Journal of Regional Science: Association Papers*, v.23, 1963, s.53-65; J.R. Pack, Determinant of Migration to Central Cities, *Journal of Regional Science*, v.13, n.2, 1973, s.249-261.

41. P. Nelson, Migration, Real Income and Information, *Journal of Regional Science*, v.1, n.2, Spring 1959, s.43-75.

42. H.S. Parnes, *Research on Labor Mobility*, Social Science Research Council Appraisal of Findings to 1954. Zikredoh : J. Willis, *Population Growth and Movement*, Centre for Environmental Studies, August 1968.

olmasını etkileyen fayda elemanlarıdır. Değerlendirme vektöründe negatif işaretli elemanlar ise göç kararının verilmemesi yönünde etkili olan paha (cost) değişkenleridir³⁹.

Bu motivasyonel değişkenler ister pozitif ister negatif işaretli olsun doğrudan doğruya kişinin çıkarları ile ilgili olanlar ve çevredeki yaşama koşulları ile ilgili olanlar diye ikiye ayrılabilir.

Çeşitli göç çalışmalarında kişinin çıkarları ile ilgili değişkenler olarak işçi geliri, işçi geliri artış hızı, işsizlik oranı, vergi miktarı, kira miktarı, kiralık mesken stoku v.b. kullanılmaktadır, kişi ile ilgili pahalar olarak, göç etme harcamaları, bulunduğu çalışma yerindeki kıdemlilik (seniority) kayıpları, emeklilik hakları kayıpları v.b. değişkenler kullanılmıştır.

Kişinin göç kararını etkileyen yaşama koşulları olarak, ortalama ısı, hava kirliliği, deniz kenarı olmak, eğlence ve dinlenme fonksiyonları, şehir büyüklüğü, ailenin çocukları için okuma imkanları, etnik kompozisyon, suçluluk miktarı v.b. değişkenlere birçok çalışmada rastlanmaktadır⁴⁰.

Kişinin göç kararını vermesini kolaylaştıran bir başka çevre değişkeninin çıkış ve varış noktaları arasındaki benzerlik (similarity)⁴¹ olduğu kabul edilmiştir. Benzerlik yaşama şartları bakımından çevreye uyumu kolaylaştırmaktadır.

Kişi göç kararını verirken, kullandığı varsayılan rasyonel kişi veya tatmin olucu karar modeline göre, kendi değerlendirme vektöründeki fayda ve pahaların zaman içindeki akımlarını, ya bugünkü değere indirgeyerek karar verecek ya da kendi göç kararını verme eşiği (umma düzeyi) ile karşılaştırarak verecektir.

Göç edenlerin kararında bu değişkenlerin ne kadar etken olduğu analizlerde bir çoklu regresyon denklemi ile sınımlanmaktadır. Bu ifadelerde anlamlı bulunan bütün değişkenler göçü yönlendirmek için bir politika değişkeni olarak kullanılabilir. Örneğin göçü yönlendirmek için yüksek ücret düzeyiyle teşvik yaratılabildiği gibi, kamu yatırımları ile yaşama koşullarını düzelterek teşvik yaratılabilir. Regresyon katsayıları ile bu politika değişkenlerinin pahası karşılaştırılarak en etkin teşvik tedbirinin ne olduğunun seçilmesine imkân verir.

V. GÖÇ EDEN KİŞİNİN ÖZELLİKLERİ

Bu bölüme kadar yapılan analizlerde üstü kapalı olarak yapılan kabul, toplumda her an, herkesin durumu değerlendirerek göç etme veya yerinde kalma kararını verdikleriydi. Başka bir deyişle toplumda herkesin göç etme kapasitesine sahip olduğu ve yerinde kalma kararını bilinçli olarak verdiği varsayılmıştı. Halbuki ampirik gözlemler bir toplumda herkesin göç etmediğini ve göçün çok seçmeli (selektif) olduğunu ortaya koymaktadır.

Parnes⁴² bu bakımdan yer değiştirmeyi üç ayrı aşamada düşünmektedir. Bu üç aşama;

- 1) Göç etme kapasitesinde olmak,
- 2) Göç etmeğe istekli olmak ve
- 3) Göç etmektir.

Bu halde (mover-stayer) göç etme ve yerinde kalma kararı vermek ancak ikinci ve üçüncü guruptakiler için söz konusudur.

Bazı çalışmalarda bir toplumdaki göç etme kapasitesinde olanların sayısı bu toplumdaki göçleri açıklamakta kullanılmıştır.

43. J.R. Tulloch and J.A. Mac Millan, *A Micro-Analytic Model of Migration Behaviour, Regional Science Perspective*, v.3, 1973, s.105-127.

Çeşitli çalışmalarda kişinin göç edebilme kapasitesini etkileyen özellikleri olarak, yaşı, cinsiyeti, etnik kökeni, evlilik durumu, beyaz yakalı ve mavi yakalı meslekleri oluşu, eğitimi ve işsiz bulunduğu sürenin uzunluğunun kullanıldığı görülmektedir⁴³.

Göç eden kişilerin belirli özelliklere sahip kişiler olmasının bilinmesi, yalnız göç tatmin edebilmek için gerekli değildir. Aynı zamanda da hem göç alan hem göç veren yörelerin nüfus kompozisyonunda da önemli değişiklikler yapacağı için göç politikalarının önemli konularından biri olmaktadır.

Yukarıda sıralanan değişkenler incelendiğinde göçün seçmelilik (selective) özelliğinin genellikle üç boyut etrafında toplandığı görülmektedir. Göç;

- a) Yaşa göre,
- b) Hünere göre ve
- c) Evlilik yoluyla cinsiyete göre

seçmelilik göstermektedir.

Yapılan gözlemlerde genellikle 20-30 yaş gurubundaki yetişkinlerin göç etme eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Böyle bir eğilim göç alan yerlerde iki şekilde etki yaratmaktadır. Bu yaş gurupları kadınlarda çocuk taşıma yaşı olduğu için, böyle seçmeli bir göç ile çoğalma eğilimi de mekanda taşınmış olmaktadır⁴⁴. Böylece göç alan yerlerin nüfusu yalnız aldığı göç miktarı kadar artmamakta, çoğalma hızının yükselmesi dolayısıyla da artmaktadır. Eğer yalnız göç alma yoluyla kurulacak yeni komiteler veya çok hızlı göç alan yerleşmeler söz konusu ise bu topluluklarda genç yaşlarda meydana gelen nüfus yığılması bir çok sosyal problem çıkaracak ve eğitim gibi sosyal servis taleplerinin yıllara göre dengelimi dengesizlikler gösterecektir.

44. E.S. Lee, *A Theory of Migration, Demography*, v.3, 1966, s.47-57.

45. P. A. Morrison, *The Rationale for a Policy on Population Distribution*, Santa Monica, Calif.: Rand Corporation, June 1970.

Hünerlere göre göçün seçici olması göç tipine göre değişiklikler göstermektedir⁴⁵. Eğer göç eden kişi varış noktasındaki pozitif değerlerden yararlanmak için göç ediyorsa, göçün seçiciliği pozitif hünerler yönündedir. Daha çok, hünerliler göç etmektedirler. Halbuki göç çıkış noktasındaki negatif şartlardan doğuyorsa, göçün hünerler bakımından seçiciliği negatif yöndedir. Önce daha az hünerliler göç edecektir.

Göçün hüner seçiciliğine ait yukardaki iki genelleme sonucunda geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göçün çıkış noktasındaki negatif şartlara reaksiyon olarak doğduğunu dolayısıyla hüner seçiciliğinin negatif yönde olacağını söyleyerek bu bölgelerden "beyin göçü" olmayacağı kanısına varmak yanlıcı olur. Geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göçte negatif hüner seçimli göç yanısıra, pozitif hüner seçimli göç de birlikte yer alır ve bir "beyin göçü" olur. Bölgenin atılım yapma kapasitesini azaltır.

Göç gözlemlerinde bulunan diğer bir seçicilik özelliği kadınların göçündedir. Kısa mesafe göçlerinde kadın yüzdesinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu seçicilik daha çok evlenme dolayısıyla olan göçlerden doğmaktadır.⁴⁶

Göçün seçiciliğinin nedenleri de teorilerde çeşitli şekilde açıklanmaktadır.

Göçün yaşa göre seçiciliği ekonomistlerin apriori-dedüktif sistemi içinde bir yatırım⁴⁷ olgusu olarak açıklanmaktadır.

46. E.S. Lee, *A Theory of Migration, Demography*, v.3, 1966.

47. L.A. Sjaastad, *The Relationship Between Migration and Income in the United States, Regional Science Association Papers and Proceedings*, v.6, 1960, s.37-64; L.A. Sjaastad, *The Cost and Return of Human Migration, Journal of Political Economy*, 70, Supplement (1962), s.80-93.

Bu açıklama biçimine göre her kişi göç kararını vererek göze aldığı masraflarla bir yatırım yapmış olmaktadır. Yaşlanan kişilerin göçten sonraki yaşama ümitleri kısa olduğu için, kişilerin böyle bir yatırım kararı vermesi ekonomik olmamaktadır.

İkinci açıklama biçimi davranışsaldır. Kişinin göç kararını verirken kullandığı değerlendirme vektöründeki pozitif ve negatif elemanlara verdiği göreceli ağırlıkların yaş ile değişmesidir. Başka bir deyişle kişinin "aspiration"larında yaş ile değişme olmasıdır.

Göçün yaş ile olan ilişkisi üzerine kurulan davranışsal açıklamanın en uç örneği 'life cycle'⁴⁸ yaklaşımıdır. Kişinin çocukluğunda ebeveynine bağlı göçünden başlayarak, yetişme çağında eğitim gayeli göçü ile devam eden, çalışma çağında iş fırsatları ile yönlendirilen, emeklilik döneminde yalnız çevre şartlarının yaşama koşullarının yönlendirdiği veya bazı hallerde tekrar doğduğu yere dönmek⁴⁹ şeklinde olan bir göç davranışı açıklamasıdır.

Göçün hüneler bakımından selektivitesini açıklamak genellikle daha basit olmakta ve talebin, bu hünelere, yüksek olmasına dayandırılmaktadır. Göçün seçiciliğinin talebe bağlı olması kabul edilince farklı tipten veya kademededen olan şehirlerde farklı olacağını kabul etmek gerekir. Bu halde talep ile ilgili olarak seçiciliği etkileyen değişkenler, yüksek üretkenlikli dallarda iş yaratma hızı ve (credentialism)dir⁵⁰. Bir toplumda hüner düzeyi belirli bir mertebeyi aştıktan sonra işe kabul edilmek için o işi yapabilmek için gerekli hünelerden çok, diploma, bonservis, tavsiye mektubu v.b. (credential)lar önem kazanır. Bu ise önemli bir seçicilik mekanizması ortaya çıkarır. Yaratılan iş gücü talebi çok ise (credential)ın önemi azalır, az ise artar.

Göçün varış noktasındaki işe alma sürecinde "credentialism" in etkinliği yüksek ise, otomatik olarak göçün çıkış noktalarında bir seçiciliğin doğmasına neden olmaktadır. Bu "credential"ları ancak belirli kademedeki çıkış noktaları sağlayabilir. Böylece Credentialism, göç eden kişinin arama davranışı üzerine yerleşme kademelenmesinin koyduğu etki ile birlikte; göçteki kademelik olgusunu ortaya çıkaran önemli değişkenlerden biri olmaktadır.

İki yerleşme arasındaki göçün seçiciliğinin zaman içinde nasıl değiştiği üzerinde oldukça az çalışmada bulunmuştur. Genellikle göçün seçiciliğinin zaman içinde sabit kaldığı varsayımı yapılmıştır. Yukardaki açıklamalar böyle statik seçicilik açıklamalarıdır. Halbuki yapılan bazı araştırmalar göçün seçiciliğinin zaman içinde azaldığını göstermiştir. Meksika'da⁵¹ yapılan bir araştırma büyük şehre gelen göçlerin ilk yıllarda seçici olduğu daha sonraki yıllarda seçiciliğin azaldığını göstermiştir. Göçün yaş, eğitim, hüner v.b. kompozisyonu zamanla çıkış noktasının ortalama kompozisyonuna çok yakın hale gelmektedir. Bu dinamik özellik ilk göç edenlerin öncü ve dolayısıyla seçkin oldukları, bunların şehirde yerleşmelerinden sonra diğerlerinin şehirdeki fırsat arama süreçlerini çok kolaylaştırdığı ve standardlaştırdığı için seçiciliğin ortadan kalkması ile açıklanabilir.

VI. KİŞİNİN GÖÇ DAVRANIŞLARINI AÇIKLAMAK İÇİN MEKANSAL İSTATİSTİK ÜNİTELERİNDEKİ ORTALAMA ÖZELLİKLERİN KULLANILMASININ SORUNLARI

Kişilerin göç davranışlarının veya kararlarının incelenmesinde

48. E.S. Lee, A Theory of Migration, *Demography*, v.3, 1966, s.47-57.

49. K.C. Zachariach, Bombay Migration Study: A Pilot Analysis of Migration to an Asian Metropolis, *Demography*, v.3, n.2, 1966.

50. J. Balan, Migrant-Native Socio-Economic Differences in Latin American Cities: A Structural Analysis, *Latin American Research Review*, v.4, part 1, Spring 1969, s.3-29.

51. H.L. Browning, W. Feindt, Selectivity of Migrants to a Metropolis in a Developing Country: A Mexican Case Study, *Demography*, v.6, n.4, 1969, s.347-357.

tutulacak en sağlam yol, kişilere uygulanacak anketler sonucunda elde edilen bilgilere dayanmaktır. Göç olgusunu açıklamakta bazı çalışmalarda bu yöntem kullanılmakla beraber pek çok göç çalışmasında daha önce başka gayelerle toplanılmış bilgiler kullanılmaktadır.

Genel olarak yapılan nüfus sayımları ile saptanan göç değerlerini bağımlı değişken olarak kullanmak ve göçün çıkış ve varış alanlarındaki çeşitli yollarla saptanmış özellikleri bağımsız değişken olarak göçü açıklamakta kullanılmaktadır. Örneğin çıkış ve varış alanlarındaki işsizlik oranları veya ortalama ücret farkları ile göç arasında korelasyonlar aranmaktadır. İstatistiksel olarak yapılan bu işlemde bir sakınca yoktur. Sakınca, alan üniteleri kullanılarak bulunan bu ilişkilerden kişi davranışları için sonuçlar çıkarılmağa çalışıldığında doğmaktadır. Robinson⁵² tarafından ekolojik korelasyonlardan kişilerin davranışlarına ait korelasyonlar elde edilemeyeceği gösterilmiştir. Bu sonuç bulunan ilişkilerin yorumlanma şeklini göstermesi bakımından önemlidir. Yoksa, alan ünitelerine ait bilgiler kullanılarak yapılan korelasyon çalışmalarını anlamsız hale getirmez. Bu halde incelenen belirli özellikteki alanların ne kadar göç aldıkları veya verdikleri olmaktadır. Böyle bir araştırma mekan organizasyonu politikaları bakımından anlamlıdır. Fakat bu ilişkileri kişilerin göç davranışlarını açıklamakta kullanırken çok dikkatli olmak gerekir.

VII. KİŞİNİN GÖÇ DAVRANIŞININ SİSTEM TALEPLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Göç olgusunun bir sistem yönü ve bir de kişi yönü olduğu daha önce belirtilmiş, sistemin nasıl göç talebi doğurduğu ve kişinin nasıl göç kararı verdiği incelenmişti. Bu incelemede sistemin göç talebinin kişiye fırsat arz ederek onun göç kararını etkilediği gösterilmişti ama, bu ilişkide, sistemin taleplerinin tam olarak karşılanmasını sağlayan sistem uyumunu garanti eden bir mekanizma yoktur. Sistemin talebinin kişi kararları ile karşılanmamış olması göç politikaları için potansiyel bir alan çıkarmaktadır.

Kişilerin göç kararı ile sistemin çıkardığı göç talebinin uygunluğunun sağlanması yalnız miktar bakımından değil aynı zamanda da kalite bakımından söz konusudur. Şimdiye kadar yaptığımız analizlerde göç eden bir kişinin göç ettiği bölgede hemen fonksiyonel hale geldiği varsayılmıştı. Bu varsayımın göre, göç eden kişi üretim fonksiyonu içinde gerekli yeri almakta ve göç ettiği yerdeki toplumun bir elemanı haline gelmektedir.

Bu varsayımın bir toplumun bütün katları için yapılması oldukça zordur. Göç eden kişinin doğrudan doğruya göç ettiği toplum ile bütünleştiği beyaz yakalılar veya üst hüner düzeylerinde olanlar için varsayılabilir. Daha çok pozitif seçmeli göçler için söz konusudur.

Negatif seçmeli veya köyden şehre olan yapısal bir dönüşümü gerektiren göçlerde bu varsayım yapılamaz. Kişinin yeni girdiği topluma entegre olması oldukça uzun bir süreçtir. Bu entegrasyonun incelenmesi geniş bir araştırma sahası⁵³, kolaylaştırılması ise önemli bir politika sahasıdır. Göç eden kişi toplum ile tam bütünleşme bile toplum içinde onun emeğinden üretimde yararlanılmasını sağlayan mekanizmalar toplumda yer almıştır. Bu tip kişinin üretim içinde kullanılabilmesi iki yolla olmaktadır. Bu kişilerin çok düşük hüner gerektiren işlerde kalifiye olmayan işçi olarak

52. W.S. Robinson, Ecological Correlations and The Behaviour of Individuals, *American Sociological Review*, v.15, June 1950, s.351;H. Menzel, Comment on Robinson's Ecological Correlations and the Behavior of Individuals, *American Sociological Review*, Oct. 1950, s.674.

53. N. Levine, Old Culture-New Culture: A Study of Migrants in Ankara, Turkey, *Social Forces*, v.51, n.3, 1973, s.356-368; N. Levine, Value Orientation Among Migrants in Ankara, Turkey: A Case Study, *Journal of Asian and African Studies*, v.8, n.1-2, s.50-68.

çalışması ve bu şartların bile onların göç etmesi için gerekli umma eşliğini aşması birinci yol olmaktadır. İkinci mekanizmayı ise üretim sürecinde işin kendi disiplini teşkil etmektedir. Üretim sürecinin anonimleşmiş iş ilişkileri içinde çok kesin olarak tanımlanmış olan işçinin görevleri ve iş verenin mükellifiyetleri, işçinin topluma entegrasyonu sorunlarından oldukça bağımsız olarak emeğinden yararlanma imkânı vermektedir.

Göç edenlerin topluma entegrasyonu sorunu dışında sistemin emek talebinin karşılanmasının miktar olarak karşılanıp karşılanmadığı da ayrı bir göç politikası sorunudur. Göç analizlerinde genellikle, sistemdeki dengelerin bozulmasına reaksiyon olarak ortaya çıkan göçlerin belirli bir "zaman gecikmesi" (time lag) ile olduğu kabul edilmektedir. Bir zaman dilimi içinde olan göç ile bu dönem başındaki göç ihtiyacının ancak bir kısmı karşılanmaktadır. Yeni dönemdeki göç ihtiyacı önceki dönem sırasında doğan göç ihtiyacı ile karşılanmayan göç talebinin toplamından ibaret olacaktır. Göç miktarını tahmin etmekte böyle yığılan taleplerin göz önüne alınmasının daha iyi sonuç verdiği bazı çalışmalarda gösterilmiştir⁵⁴.

Göç edenlerin sistemin göç talebine "gecikmeli" olarak cevap vermesi her zaman doğru değildir. Kırsal kesimden şehirlere olan göçlerdeki gibi yapısal bir dönüşüme tekabül eden göçler beklenenden daha hızla gerçekleşmektedir. Todara, ekonominin analiz yöntemlerini kullanarak şehirselleşen alanda kırsal kesimden gelen iş gücünün arz eğrisinin, şehirselleşen alanda yaratılan iş fırsatlarının fonksiyonu olduğunu göstermektedir. Bu ilişki o şekilde olmaktadır ki kırsal kesimden şehirselleşen kesime olan arz daima talebin üstünde kalmaktadır. Bu fark hızlı iş imkânı yaratılarak azaltılabilir fakat ortadan kaldırılamaz.

Göçün gecikmeli veya hızlı olması iki tip göç politikasının önerilmesine sebep olmaktadır. Birinci halde göç gecikmesinin azaltılması gerekir. Bu ise toplumda hareketliliğin artırılması ile sağlanabilir. Bunun için kişilere daha önce incelediğimiz göç etme kapasitesi kazandıran hünelerinin verilmesini öneren politikalar geliştirilir.

İkinci halde ise öneriler, göçün yavaşlatılması olmaktadır. Bunun için göç veren noktalardaki iş imkanlarının artırılması ve yaşama koşullarının geliştirilmesi gerekir.

VIII. BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN OLARAK GÖÇ VE MARJİNAL SEKTÖR

Bu bölüme kadar yapılan analizlerde göç genellikle sosyal sistemin dönüşümlerine bir reaksiyon olarak ele alındı. Başka bir deyişle göç bir bağımlı değişken olarak kabul edildi. Yine şimdiye kadar yaptığımız analizlerde iki yerde göçün sosyal sistemin değişmesinden bağımsız süreç haline geldiğini gördük.

Üçüncü grupta göç analizlerinde gravite modelleri ile ele alındığını gördüğümüz sosyal sistemin değişme yönünden bağımsız olarak var olan devamlı göç süreci sosyal sistemde belirli bir yapısal değişiklik ortaya çıkarmaz. Bu göç simetrik, iki yönde de benzer seçicilik özelliklerine sahiptir. Bu nedenle bu tip göçün göç alan veya veren toplumlardaki değişmeyi açıklamakta bağımsız değişken olarak kullanılması olanağı yoktur.

Halbuki kırdan-şehre şehirde yaratılan iş talebinden fazla olan göç de bir bakıma sosyal sistemdeki değişmeden bağımsız hale

54. T.P. Lianos, The Migration Process and Time Lags, *Journal of Regional Science*, v.12, n.3, 1972, s.425-435.

55. The Informal Sector and Marginal Groups, Özel sayı, Bulletin Institute of Development Studies, Sussex, U.K.: University of Sussex, v.5, n.2/3,1973.

gelmiş bir göç süreci olarak yorumlanabilir. Bu halde göçün bir aşırı reaksiyon olarak yorumlanması ve şehirde iş bulamayanın geriye döneceği ve aşırı reaksiyonun ortadan kalkacağı, kırsal alandaki dönüşüm gözönüne alındığında umulamaz. Şehre gelen bu göçün geriye dönüşü genellikle yoktur. O halde bu bağımsız göç süreci şehirde yaşama imkânlarını şehrin iş yapısını değiştirerek sağlayacaktır. Bu şekildeki bağımsız göç süreci şehirlerde marjinal⁵⁵ sektör denilen iş türlerinin oluşmasında etkili olacaktır. Bu sektörün incelenmesi üzerinde kalkınma yarınında yeni yeni durulmaya başlanmıştır

IX. GÖÇ POLİTİKALARI İÇİN GENEL SONUÇLAR

- .) Bir sosyal sistem içinde nüfusun veya emeğin mekandaki dağılımının etkinliğinin artırılma yolları politik rejime bağlı olarak çeşitli şekillerde kurumsallaşabilir.
- .) Göç bu tip kurumsallaşma alternatiflerinden biridir. Bu alternatifte emekçinin çalışma yerini kendi isteği ile seçtiği varsayımı yapılmıştır. Bu nedenle bir göç politikasından söz edildiğinde bu politika dolaylı araçlar kullanmak zorundadır.
- .) Rasyonel hesaplama ve kontrol fonksiyonlarının piyasa mekanizmasına bırakıldığı sosyal sistemlerde, emeğin mekandaki etkin dağılımını göçün sağlayacağı varsayılır.
- .) Eğer böyle bir sistemde açıkça belirtilmiş bir göç politikası yok ise, üstü kapalı olarak sonuçlarına razı olunan bir politika vardır. Bu piyasa kuvvetlerinin oluşturduğu çözüme razı olmak demektir.
- .) Böyle bir ülkede açıkça ifade edilmiş bir göç politikasının varlığı piyasa güçlerinin ortaya çıkaracağı nüfus dağılımına razı olmamayı içerir. Bu tip politikaların altında piyasa güçlerinin ortaya çıkardığı sonuç bakımından iki farklı yorum bulunabilir.
- .) Bu yorumlardan birincisi piyasa güçleri sonucunda ortaya çıkan göçün uzun vadede sistemin etkinliğini arttırdığı, fakat kısa vadede yetersiz kaldığı şeklindedir.
- .) Yorumlardan ikincisi piyasa güçlerinin ortaya çıkardığı göç biçiminin uzun vadede oluşturduğu mekandaki nüfus dağılımının ülke yararı veya belirli gurupların çıkarı açısından etkin olmadığı yolundadır⁵⁶.
- .) Yorumlardan ikincisinin yapılabilmesi için yeterli bir bölgeler arası büyüme teorisine veya makro mekan organizasyonu teorisine ihtiyaç vardır. Bugünkü teorilerin bu konuda yeterli olmadığı ileri sürülebilir. Böyle bir teori olmayınca bu teorisinin ortaya çıkaracağı mekandaki nüfus dağılımı hedefinin yerini politik süreç sonunda konulan dağılım hedefi alır.
- .) İster bir teorik analiz sonucunda ister politik olarak konulmuş bir nüfus dağılımı hedefi olsun, her iki halde de; bu dağılımın elde edilmesi için sistemde ne yönde ne kadar göç yaratılacağı hesaplanması gerekir. Bu yaratılacak güçleri gösteren vektöre (intervention) müdahale vektörü denir⁵⁷.
- .) Kısa vadeli veya uzun vadeli nüfus dağılımı sorunlarını çözmek için uygulanacak bir göç politikası göç eden kişilerin politika araçlarına olan reaksiyonlarının çok iyi tanınması gerekir. Bu nedenle göç araştırmalarının bir çoğunda göç miktarlarını önceden kestirmeğe imkân veren ilişkilerin

56. W.F. Hazek, Unemployment and the Efficacy of Migration: The Case of Laborers, *Journal of Regional Science*, v.9, n.1, 1969, s.101-109.

57. P. Drewe, Steps Toward Action Oriented Migration Research, Paper Presented at the Meeting of the Regional Science Association Dutch Speaking Section, Rotterdam; March 24, 1970; A. Rogers, *Matrix Analysis of Interregional Population Growth and Distribution*, Berkeley: University of California Press, 1968.

bulunmasına önem verilmektedir.

- .) Müdahale vektöründe gösterilen göç miktarının eldeki politika araçları ile gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği sınımlıdır. Bu sınıma sonucunda istenilen göç miktarı sağlanamıyorsa, ya araçlar ya da hedefler değiştirilmelidir.
- .) Göç olgusundaki seçicilik (selectivity) dolayısıyla göç politikalarının yalnızca göç miktarları üzerinde ifade edilmesi yetersiz kalır. Göçün seçiciliği dolayısıyla, göç kompozisyonuna ait politikalar geliştirmek gerekir.
- .) Göç olgusunda çift yönlü bir akım vardır. Göç politikası net akımın belirli bir yönde teşekkülün sağlayacaktır. Net akımı belirli bir miktarda tutmak yeterli değildir. İki yönde ters istikamette çalışan seçiciliğin dengesini de kurmak gerekir. Bu miktar dengesini kurmaktan daha zor bir politika sorunudur.
- .) Bu nedenle göç politikaları, toplumdaki marjinal değişikliklere zaten hassas olan seçkin ve göç etme kapasitesi yüksek olanlara değil, göç politikası olmadığı halde göç etmeyecek olanlara yönelmelidir.
- .) Böyle guruplara yönelen ve dolaylı bir göç politikası çok pahalı hale gelebilir, bu halde ise kişilerin hareketliliğini etkilemekten çok faaliyetleri nüfusun bulunduğu yörelere dağıtmak daha ekonomik olabilir.

RELATIONS BETWEEN MIGRATION THEORIES AND POLICIES

SUMMARY

This article aims at clarifying the contributions of present migration theories to the solution of different types of policy problems; and their sufficiency in fulfilling this aim is tested.

At first a typology is developed as how the society adapts itself to the changes in the distribution of production activities as a factor input to the problem of locational changes of population in a society.

Four interdependent adaptation processes are defined in different social systems according to the pattern of alternative organization of location choice of production process and labor. In each case the policy problems involved in the change of location of population and need for theory are emphasized.

It is also shown that the theories identified as migration theories today, in reality search for solution to the problems of that appear when the entrepreneurs and the labor freely choose location in market mechanism, this being one of the four cases. It is observed that migration theories which develop in such an institutional framework give rise to hypothesis in five important problem areas.

KAYNAKLAR

- BALAN, J. Migrant-Native Socioeconomic Differences in Latin American Cities: A Structural Analysis. *Latin American Research Review*, v.4, part-1, Spring 1969, s.3-29.
- BARKAN, Ö.L. Osmanlı İmparatorluğunda bir İskan ve Kolonizasyon Metodu olarak Sürgünler. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.11, n.1-4, 1949-50, s.524-569.
- BOVENTER, E.V. Determinants of Migration into West German Cities. 1956-61, 1961-66. *Regional Science Association Papers*, v.23, 1963, s.53-65.
- BROWNING, H.L. and FEINDT, W. Selectivity of Migrants to a Metropolis in a Developing Country: A Mexican Case Study. *Demography*, v.6, n.4, 1969, s.347-357.
- CEBULA, R.J. and VEDDER R.K. A Note on Migration Economic Opportunity and the Quality of Life. *Journal of Regional Science*, v.13, n.2, 1973, s.205-213.
- CHAPIN, G.I. and CEBULA, R.J. The Insensitivity of Interregional Migration to Wage Differentials. *Regional Science Perspectives*, v.3, 1973, s.15-25.
- DREWE, P. Steps Toward Action Oriented Migration Research. Paper presented at the meeting of the Regional Science Association Dutch Speaking Section, Rotterdam, March, 24, 1970.
- FABRICANT, R.A. An Expectational Model of Migration, *Journal of Regional Science*, v.10, n.1, 1970, s.13-249.
- FEI, J.C.H. and RANNIS, G. *Development of a Labor Surplus Economy*. New Haven, Conn.: Yale Un. Press, 1964.
- FRIEDMANN, J. *Regional Development Policy*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1966.
- FRIEDMANN, J. A General Theory of Polarized Development. Mimeo. 1967.
- FRIEDMANN, J. The Future of Urbanization in Latin America. *Studies in Comparative International Development*, 1970.
- FUGUIT, G.V. The Growth and Decline of Small Towns as a Probability Process. *American Sociological Review*, v.30, n.3, 1965, s.403-411.
- GALE, S. Some Formal Properties of Hagerstrand's Model of Spatial Interactions. *Journal of Regional Science*, v.12, n.3, 1972, s.199-219.
- GALLE, O.R. and TAEUBE, K.E. Metropolitan Migration and Intervening Opportunities. *American Sociological Review*, v.31, n.1, 1966.
- GREENWOOD, M.J. Lagged Response in the Decision to Migrate. *Journal of Regional Science*, v.10, n.3, 1970, s.375-385.

- HIRSCHMAN, A.O. *The Strategy of Economic Development*. New Haven, Conn.: Yale Un. Press, 1958.
- ICHIMURA, S. An Econometric Analysis of Domestic Migration and Regional Economy. *Regional Science Association Papers*, v.16, Cracow Congress, 1965, s.67-77.
- ISARD, W. *Methods of Regional Analysis: An Approach to Regional Science*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1960.
- KEYFITZ, N. Population Theory on Doctrine: A Historical Survey. In W. Petersen (ed.), *Readings In Population*, New York: The Mac Millan Company, 1972.
- KUZNETS, S. Consumption, Industrialization and Urbanization. In Hoselitz, B.F., Moore, W.E. (eds.). *Industrialization and Society*, Unesco-Mouton, 1963.
- LEE, E.S. A Theory of Migration. *Demography*, v.3, 1966, s.47-57.
- LEVINE, N. Old Culture-New Culture: A Study of Migrants in Ankara, Turkey. *Social Forces*, v.51, n.3, 1973, s.356-368.
- LEVINE, N. Value Orientation Among Migrants in Ankara, Turkey: A Case Study. *Journal of Asian and African Studies*, v.8, n.1-2, s.50-68.
- LEVY, M.B. and WADYCKI, W.J. Lifetime Versus One-Year Migration in Venezuela. *Journal of Regional Science*, v.12, n.3, 1972, s.407-417.
- LEWIS, W.A. Economic Development With Unlimited Supplies of Labour. *The Manchester School of Economic Studies*, May 1954, s.139-191.
- LIANOS, T.P. The Migration Process and Time Lags. *Journal of Regional Science*, v.12, n.3, 1972, s.425-435.
- LOWRY, I.S. *Migration and Metropolitan Growth: Two Analytical Models*, Institute of Government and Public Affairs, University of California, 1966.
- MAIKOV, A. Redistribution of Royal Labor Resources. *Planovoe Khoziaistvo*, n.2, 1972, s.36-41.
- MARK, H. and SCHWIRIAN, K.P. Ecological Position, Urban Central Place and Community Population Growth. *The American Journal of Sociology*, v.73, n.1, 1967.
- MASSER, I. *A Test of Some Models for Predicting Intermetropolitan Movement of Population in England and Wales*. Centre for Environmental Studies, March 1970.
- MAZEK, W.F. Unemployment and the Efficacy of Migration: The Case of Laborers. *Journal of Regional Science*, v.9, n.1, 1969, s.101-109.
- MELLOR, J.W. and STEVENS, R.D. The Average and Marginal Product of Farm Labor in Underdeveloped Economies. *Journal of Farm Economics*. v.38, n.3, 1956, s.780-791.

- MENZEL, H. Comment on Robinson's Ecological Correlations and the Behavior of Individuals. *American Sociological Review*, October 1950, s.674.
- MORRISON, P.A. *The Rationale For a Policy on Population Distribution*, Santa Monica California Rand Corporation, June 1970, p.4374.
- NELSON, P. Migration, Real Income and Information. *Journal of Regional Science*, v.1, n.2, 1959, s.43-75.
- OKUN, B. and RICHARDSON, R.W. Regional Income Inequality and Internal Population Migration. *Economic Development and Cultural Change*, v.9, January 1961.
- OLSSON G. *Distance and Human Interaction: A Review and Bibliography*, Regional Science Institute, Pennsylvania, 1965.
- PACK, J.R. Determinants of Migration to Central Cities. *Journal of Regional Science*, v.13, n.2, 1973, s.249-261.
- PARNES, H.S. *Research on Labor Mobility*. Social Science Research Council Appraisal of Findings to 1954.
- PARSONS, T. and SMELSER, N.J. *Economy and Society*. New York: The Free Press, 1965.
- RAVENSTEIN E.G. The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, v.48, 1885 and v.52, 1889.
- RIEW, J. Migration and Public Policy. *Journal of Regional Science*, v.13, n.1, 1973, s.65-77.
- ROBINSON, W.S. Ecological Correlations and the Behavior of Individuals. *American Sociological Review*, v.15, June 1950, s.351.
- ROGERS, A. *Matrix Analysis of Interregional Population Growth and Distribution*, Berkeley: University of California Press, 1968.
- SIEBERT, H. *Regional Economic Growth Theory and Policy*, Scranton, Pennsylvania: International Textbook Company, 1960.
- SIMON, A.H. *Models of Man*, New York : John Wiley and Sons, 1957.
- SJAASTAD, L.A. The Relationship Between Migration and Income in the United States. *Regional Science Association Papers and Proceedings*, v.6, 1960, s.37-64.
- SJAASTAD, L.A. The Cost and Returns of Human Migration. *Journal of Political Economy*, 70, Supplement(1962), s.80-93.
- SMITH, R.D.P. The Changing Urban Hierarchy. *Journal of Regional Studies*, v.2, n.1, 1968, s.1-19.
- SOMERMEYER, W.H. *Multipolar Human-Flow Models*, Report 7005, Netherlands School of Economics, Econometric Institute, February 12, 1970.

STOUFFER, S.A. Intervening Opportunities and Competing Migrants. *Journal of Regional Science*, v.2, n.1, 1961, s.1-26.

The Informal Sektor and Marginal Groups, özel sayı, Bulletin of the Institute of Development Studies, University of Sussex, v.5, n.2/3, October 1973.

TODARO, M.P. An Analysis of Industrialization Employment and Unemployment in Less Developed Countries. *Yale Economic Essay*, v.8, n.2, 1968, s.329-401.

TODARO, M.P. A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *American Economic Review*, v.59, 1969, s.138-148.

TOLLEY, G.S. Population Adjustment and Economic Activity; Three Studies. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, v.11, 1963, s.85-99.

TULLOCH, J.R. and Mac MILLAN, J.A. A Micro-Analytic Model of Migration Behaviour. *Regional Science Perspective*, v.3, 1973, s.105-127.

WILLIS, J. *Population Growth and Movement*, Centre for Environmental Studies, August 1968.

WOLPERT, J. Behavioral Aspects of the Decision to Migrate. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, v.15, 1965, s.159-169.

WOLPERT, J. Migration as an Adjustment to Environment Stress. *Journal of Social Issues*, v.22, n.4, 1966, s.92-102.

YOMANS, R. and SCHULI, G. An Empirical Study of the Agricultural Labor Market in a Developing Country Brazil, *American Journal of Agricultural Economics*, v.80, November 1968, s.943-961.

ZACHARIACH, K.C. Bombay Migration Study: A Pilot Analysis of Migration to an Asian Metropolis. *Demography*, v.3, n.2, 1966.

ZASLAVSKA, T.I. Objectives and Methods in Planning Rural-Urban Migration. VIIth World Congress of Sociology. Varna, September 1970.